

Dekanat Smorgonie Smorgonie są znane od XV w. jako miasteczko Deszpot-Zenowiczów w powiecie Oszmiańskim Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 1628 r. przeszły one do Radziwiłłów, a z 1805 r. były w posiadaniu Przeździeckich. Jako parafia należały do dekanatu oszmiańskiego diecezji wileńskiej. Przed Pierwszą wojną światową parafie z terytorium powiatu Smorgońskiego należały do dekanatów oszmiańskiego oraz świrskiego diecezji Wileńskiej. Z 1991 r. Smorgonie są centrum dekanatu o tej samej nazwie w składzie nowoutworzonej diecezji Grodzieńskiej z 8 parafiami: Wiszniewo, Wojstom, Danuszewo, Żodziszki, Krewo, Niestaniszk, Smorgonie oraz Soły.

Jeszcze w 1503 r., z fundacji ówczesnego właściciela miasteczka Jerzego Zenowicza (s. Jana), w centrum Smorgoń przy brzegu rzeki Oksna, w miejscu, gdzie znajdował się cmentarz, był zbudowany drewniany kościół, konsekrowany pod wezwaniem św. Michała Archaniola oraz Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie. Syn fundatora, też Jerzy Zenowicz, w 1524 r. funduszem od 24 marca wyposażył altarię św. Anny i św. Stanisława. W środku XVI w. przy kościele działały już trzy altarie. † Jednak wnuk fundatora, Jerzy (s. Mikołaja), przeszedł na kalwinizm i w 1552 r. w miejscu kościoła zaczął budować murowany zbór kalwiński w stylu renesans, gdzie z ciągiem czasu i został pochowany. Według innych danych, zbór kalwiński był zbudowany w 1611 r. przez jego syna Krzysztofa. Tak czy inaczej, ale syn Krzysztofa, Mikołaj Bogusław, powrócił ród Zenowiczów do łona wiary katolickiej, a były zbór w 1617 r. przekształcił w kościół. Zofia, siostra Mikołaja Bogusława, po śmierci brata zakończyła wyposażenie kościoła, który teraz został konsekrowany pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej.

O tych wydarzeniach świadczył nagrobek w świątyni z 1606 r. z napisem w języku łacińskim: „Jehova. In te Domine speravi et non confundar in aeternum. Chr. Zenow.” W 1655 r. świątynia została znacznie uszkodzona przez wojska moskiewskie.

Szpital parafialny był ufundowany przez ks. Józefa Bartoszewicza, działała przy świątyni i szkoła parafialna. Zachował się także starożytny budynek kościoła drewnianego, z którego, po powrocie świątyni do katolików, została zrobiona kaplica na cmentarzu. Do parafii smorgońskiej należała kaplica w Zalesiu oraz filia w Cyncinie. Również w spisie kaplic zaznaczona jest zbudowana w 1786 r. kaplica w Smorgoniach w posiadłości Makowieckiego.

Świątynia stanowi lekko wyciągniętą według osi przedłużonej ośmiościenną centryczną dwupoziomową objętość sali modlitewnej pod dachem czterospadowym (grubość ścian – do 3,5 m). Wejście główne jest poznaczone dwupoziomową (ośmiobok na czworoboku) wieżą–dzwonnica, do której prowadzą schody kręcone, dobudowane w miejscu połączenia

wieży z objętością podstawową. Drugi poziom sali modlitewnej został ozdobiony pilastrami oraz charakterystyczną arkaturą renesansową z ciężarkami. Wnętrze przykryte sferyczną kopułą z freskami. Do chorów przyrządzony został drugi poziom wieży, pod salą rozmieszczona jest krypta.

W 1863 r. ówczesny proboszcz ks. Zaleski odnowił (prawdopodobnie, odbył się znaczny remont) świątynię, lecz po klęsce powstania K. Kalinowskiego kościół był zamknięty i w 1866 r. przerobiony na cerkiew prawosławną: wieża została poniżona do dwóch poziomów i przebudowana w retrospektywnie-rosyjskim stylu, nad półsferyczną blaszaną kopułą sali pojawił się ośmiościenny drewniany bęben pod cebulopodobną główką. Była zniszczona również kaplica na cmentarzu, a cmentarz z tego czasu został wspólnym dla katolików i prawosławnych.

Przez długi czas katolicy smorgońscy nie mieli własnej świątyni. Jednak razem z ukazaniem tolerancyjnego manifestu 1905 r. parafia smorgońska odrodziła się. W 1911 r. na rogu ulic Mińskiej i Wilejskiej staraniami ks. Stanisława Klima i ks. Justyna Pietranasa był wybudowany monumentalny kościół ceglany w stylu neoromańskim. Nowozbudowana świątynia została konsekrowana pod dawnym wezwaniem św. Michała Archaniola. To była dwuwieżowa trzynawowa bazylika z transeptem. Prawie trzydziestumetrowe czteropoziomowe wieże, kwadratowe w przekroju, zostały ukończone wielobocznymi namiotami. Na jednej z nich planowano zainstalować zegar, a w drugiej zrobić dzwonnice. Niestety, w czasie Pierwszej wojny światowej nowy kościół został całkowicie zrójnowany. Dzisiaj w tym miejscu znajduje się dom mieszkalny.

W 1920 r. dawną świątynię zwrócono wspólnocie katolickiej oraz konsekrowano pod wezwaniem historycznym św. Michała Archaniola. W 1925 r. kościół po raz kolejny został zrekonstruowany: ozdobienie pseudorosyjskie i główki cebulopodobne były rozebrane i zamienione formami charakterystycznymi dla architektury kościelnej. W 1936 r. kopułę oraz częściowo ściany kościoła ozdobił znany artysta Piotra Sergiewicz. Pośród fresków wyróżniały się szczególnie „Wygnanie z raju”, „Św. Krzysztof”, „Św. Stanisław biskup”. „Za polskim czasem” ilość parafian smorgońskich przewyższała 4000, do parafii była przypisywana tylko kaplica w Zalesiu.

W 1947 r. kościół został zamknięty i wykorzystywał się najpierw jako magazyn, potem jako sklep, a po restauracji 1970 r. – jako sala wystawowa i uznany za zabytek .

Od marca 1990 r. świątynia znowu działa jako kościół katolicki pod wezwaniem św. Michała Archaniola. Freski starożytne oraz obrazy P. Sergiewicza nie zachowały się (były zniszczone w latach powojennych). Nowe wyposażenie świątyni – kompozycję ołtarzową, nowe obrazy na sklepieniu kopuły – stworzył ks. Tadeusz Furdyna SDB, znany artysta salezjanin.

W 1995 r. dla parafii został przekazany budynek byłego Domu Kultury. Po rekonstrukcji działa tutaj parafialne centrum katolickie, konsekrowane 5 września 2004 r. biskupem grodzieńskim Aleksandrem Kaszkiewiczem. Pracują w parafii smorgońskiej ojcowie salezjanie, pomaga im wspólnota sióstr salezjanek – Kongregacja Córek Maryi Wspomożycielki Chrześcijan.

Na starym cmentarzu katolickim przy ul. Gastellego zachował się ciekawy ołtarz uliczny do nabożeństw na uroczystość Wszystkich Świętych – jest to pobielone zbudowanie z betonu pod krzyżem. Ku ołtarzowi od ulicy prowadzą schody.